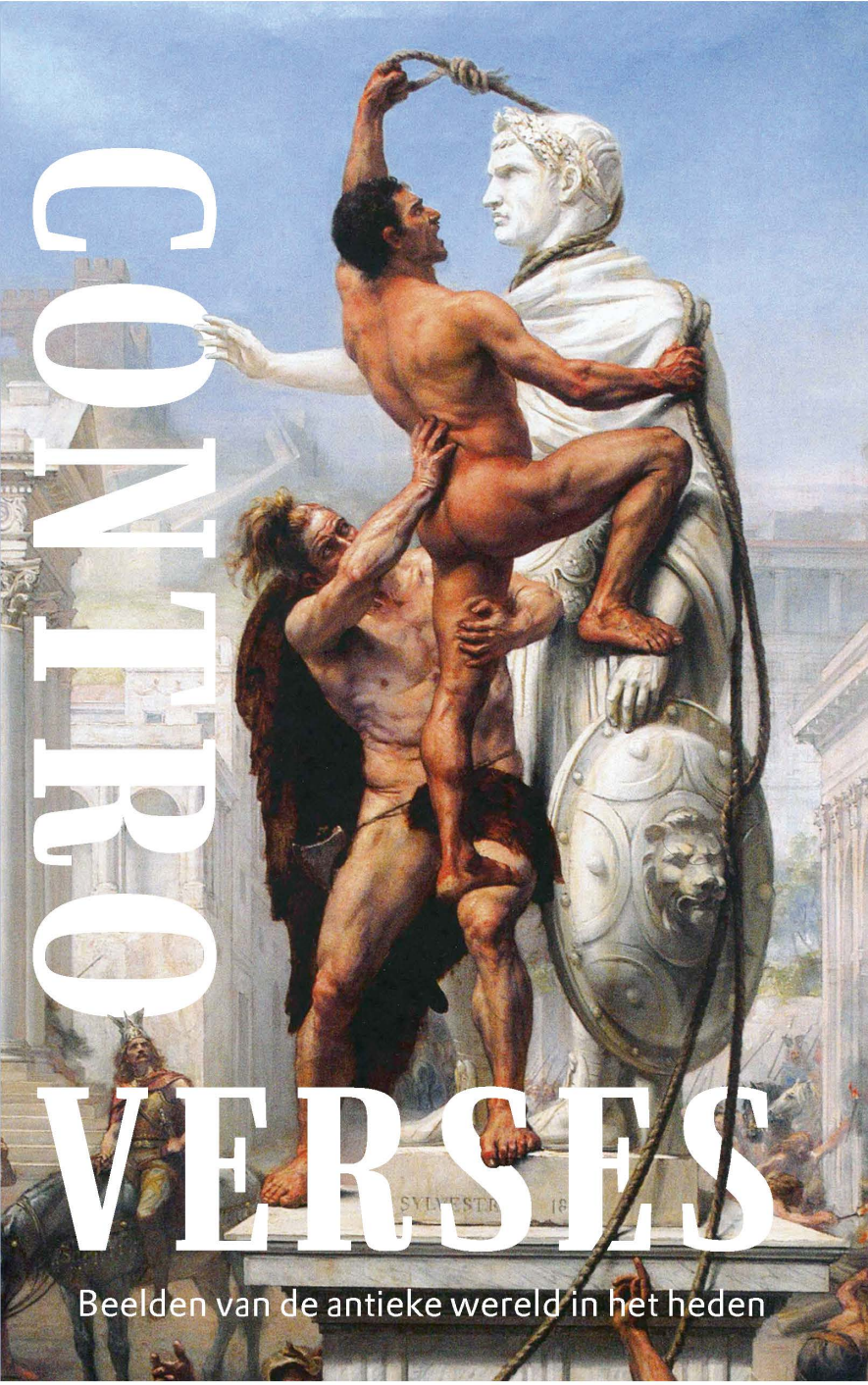

CONTR

RO
VERSES

Beelden van de antieke wereld in het heden

Anton van Hooff, Tom Buijtendorp
& Daan Nijssen

CONTROVERSES

Beelden van de antieke
wereld in het heden

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Controverses: beelden van de oudheid	6
<i>Kim Beerden</i>	
Antieke homoseksualiteit, hoogst controversieel	10
<i>Anton van Hooff</i>	
Ruimte voor historische alertheid	29
<i>Tom Buijtendorp</i>	
De Cyruscilinder: de Eerste Verklaring van de Rechten van de Mens?	46
<i>Daan Nijssen</i>	

Controverses: beelden van de oudheid

Kim Beerden

De film *Gladiator* en de uil van Minerva hebben iets gemeen met Bella Hadid en Beyoncé. Hadid poseerde tussen antieke standbeelden op de cover van de Griekse *Vogue*, terwijl Beyoncé dansend voor de Nike van Samothrace te zien was in de videoclip *Apeshit*. In alle gevallen worden beelden van de oudheid aangehaald om een punt te maken over het heden: in *Gladiator* gaat het over macht en *imperium* in het heden; de uil van Minerva intellectualiseert politieke denkbeelden; Bella Hadid wordt nóg mooier als klassieke schoonheid; en de zwarte huid van Beyoncé die contrasteert met de Nike vormt een commentaar op de witheid van de geschiedenis.

Dit gebruik van beelden van de oudheid om iets te bereiken in het heden, zien we telkens weer terugkomen.¹ Die beelden zijn een reflectie op de oudheid en worden in iedere samenleving opnieuw gecreëerd. Ze worden gebruikt om emoties op te roepen, discussies aan te zwengelen en autoriteit te verlenen. Ook op het gebruik van de oudheid kan weer commentaar komen.

De eerste vraag die gesteld wordt, is vaak: ‘Klopt’ het gebruikte beeld van de oudheid, is het ‘authentiek’ en ‘zoals het toen echt was’? Of juist niet? Dit is iets dat we moeten bespreken om te begrijpen hoe een beeld kan afwijken van hoe wetenschappers de oudheid begrijpen, maar pas daarna komen

---

1 De oudheid is hierin overigens niet uniek: ook beelden van de middeleeuwen zien we vaak terug. Zie L. Smits, ‘Middeleeuwse toestanden, donkere verlichting en de rol van de historicus’, *Over de Muur* (2018) [<https://overdemuur.org/middeleeuwse-toestanden-donkere-verlichting-en-de-rol-van-de-historicus/>].

de echt interessante vragen.² Waarom wordt juist dit specifieke beeld van de oudheid aangehaald? Welk doel dient de oudheid? En als laatste de reacties op gebruik van beelden van de oudheid: worden de beelden gebruikt om ‘verkeerde’ zaken te legitimeren? Wat zijn dan ‘verkeerde’ zaken, en wie bepaalt dat? Kan de oudheid gebruikt, of ook misbruikt, worden? Tijdens deze Week van de Klassieken – en in het themaboekje dat hier voor u ligt – hebben we het over onze samenleving in het recente verleden, beelden van de oudheid én de emoties en discussies die hierdoor worden opgewekt.

Ketens van receptie

De bestudering van deze beelden heeft een naam: receptiegeschiedenis. Binnen deze tak van de geschiedschrijving worden ook ketens van receptie bestudeerd: we zien vaak receptie van receptie – beelden die terug refereren naar eerdere beelden van de oudheid, en ga zo maar door. De uil van Minerva is een heel goed voorbeeld van zo’n keten van receptie. De uil kwam in 2019 in de Nederlandse politiek terecht als een verwijzing naar de filosoof Hegel (1770-1831), die op zijn beurt naar de uil van de godin van de wijsheid in de oudheid refereerde. Nog een voorbeeld: in de film *Gladiator* zien we de hoofdrolspelers met grote ‘Romeinse’ polsbanden om. Nu is het wonderlijke dat we die polsbanden helemaal niet kennen uit de antieke bronnen. In de jaren dertig van de vorige eeuw zien we de polsbanden in films verschijnen als signaal dat aan het publiek laat zien: we zijn nu in het antieke Rome.³ Dit is waar *Gladiator* – bewust of onbewust – bij aansluit. Die ketens van receptie zijn onderzoeksgebieden op zich omdat ze beeld op beeld stapelen, waarbij ieder beeld in de eigen historische context bestudeerd moet worden om goed te kunnen begrijpen wat er gezegd wordt en waarom de oudheid aangehaald wordt.

---

2 Voor meer uitleg over het relatieve belang van authenticiteit zie ook D. Zuckerberg, *Not all dead white men: Classics and Misogyny in the Digital Age* (Cambridge, MA 2018) 9.

3 E.G. Naerebout, “This film is not meant to make any sort of political statement”. Oudheidfilm, beeldvorming en ideologie, *Leidschrift. Historisch Tijdschrift* 24(3) (2008) 51-65.

Spelen met beelden

Met de beelden van de oudheid mag gespeeld worden. Wanneer Bella Hadid, een model en *influencer* met grote bekendheid, een *Vogue* fotoshoot doet te midden van antieke Griekse beelden, dan is daarover nagedacht. In de foto's lijkt het alsof ze een tot leven gewekt Grieks standbeeld is. Haar 'Griekse neus' en algemene schoonheid worden benadrukt door het Griekse erfgoed, en de lezers van *Vogue* zien hun eigen antieke cultuur en geschiedenis terug in een gerenommeerd magazine. Dit zou goed voor enige nationalistische gevoelens kunnen zorgen. Toch is er een twist: de vader van Bella Hadid komt oorspronkelijk uit Jordanië, en ze is moslima. Dit roept zo onmiddellijk de vraag op: Wat is 'Grieks'? Wie was 'Griek' in de oudheid, en wie is dat nu?

Ook de zangeres Beyoncé en rapper Jay-Z spelen met beelden: in *Apeshit*⁴ zien we hen behalve voor schilderijen (waarvan sommige naar de oudheid refereren) ook staan voor verschillende Egyptische en Grieks-Romeinse beelden. Met name de Nike valt op: Beyoncé staat voor het beeld waarbij haar zwarte huid met het witte beeld contrasteert. De clip als geheel is een commentaar op hoe witheid en witte mannelijke kunstenaars een plek in het museum hebben.

Inhoud van dit themaboekje

Dit themaboekje is samengesteld door Uitgeverij Omniboek. Zij benaderden Anton van Hooff, Tom Buijtenorp en Daan Nijssen om een bijdrage te leveren, en daarna ondergetekende voor een introductie. Anton van Hooff bespreekt de regulering en normering van homoseksualiteit in de oudheid (of althans, homoseksualiteit is de term die wij nu gebruiken – bij de Grieken of Romeinen vinden we het woord niet terug). In discussies over moderne homoseksualiteit wordt vaak naar de oudheid verwezen, maar is dat eigenlijk wel op zijn plaats? Tom Buijtenorp schrijft een pleidooi voor wat hij 'historische alertheid'

---

4 Zie voor een analyse van deze video: F. Bievre-Perrin, 'Jay-Z, Beyoncé & the Classics (Apeshit)', *Antiquipop* (2018) [<https://antiquipop.hypotheses.org/antiquipop-english/4097eng>].

noemt. De oudheid, of beelden daarvan, kan niet als onderbouwing, rechtvaardiging of bewijs gebruikt worden voor gewoonten of gebeurtenissen in onze eigen maatschappij – maar het verleden kan zeker een signaalfunctie hebben om ons beeld van het heden mee te scherpen. Daan Nijssen bespreekt hoe de tekst op de Cyruscilinder, die wel als mensenrechtenmanifest getypeerd wordt, wel of geen rol kan spelen in discussies over eurocentrisme. De bijdrage van Nijssen laat ook zien dat de wereld van de oudheid niet beperkt is tot die van de Grieken en Romeinen.

De oudheid is sinds de renaissance voor verschillende doeleinden gebruikt, bijvoorbeeld door politici die klassieke voorbeelden aanhalen in hun betoog. In *Controverses*, het themaboekje dat ter gelegenheid van de Week van de Klassieken 2020 verschijnt, onderzoeken drie deskundigen hoe dat vandaag de dag gebeurt. **ANTON VAN HOOFF** bespreekt de regulering en normering van homoseksualiteit in de oudheid. **TOM BUIJTENDORP** schrijft een pleidooi voor wat hij 'historische alertheid' noemt. En **DAAN NIJSSEN**, tot slot, bespreekt hoe de tekst op de Cyruscilinder een rol kan spelen in discussies over eurocentrisme. Dit boek gaat niet over academische debatten of over receptiegeschiedenis, maar over hoe het beeld van de oudheid wordt gebruikt, of erger: misbruikt.

ANTON VAN HOOFF (1943) was docent oude geschiedenis aan de Universiteit Nijmegen en publiceerde verschillende boeken over de oudheid. **TOM BUIJTENDORP** (1962) is archeoloog en promoveerde op de Romeinse stad Forum Hadriani. **DAAN NIJSSEN** (1989) is oudheidkundige en werkt aan een boek over het Assyrische Rijk.

Uitgeverij Omniboek

**Week van de
Klassieken**

www.omniboek.nl

ISBN 978-94-019-1705-6 NUR 683

9 789401 917056